

студентів во время обучения. Піднімається вопрос о важности креативности как одной из важнейших «гибких способностей» рядом с профессиональными, а также раскрывается понятие Р. Флориды «креативный класс» и отмечается важность нового образования для его становления.

Ключевые слова: креативность, креативный класс, soft skills, инновации, вариативность мышления, ассоциации, обучающий процесс, визуализация, интерактив, командная работа.

УДК 314.04

Скляр В. М.

м. Харків, Україна

ЗМІНИ ЕТНОМОВНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (1959–1989 рр.)

Сучасна Україна є не лише посттоталітарною та постгеноцидною, але й постколоніальною країною. На етномовну ідентичність населення сучасної України інерційний вплив продовжують мати етномовні процеси попередньої доби бездержавності. Тому, одним із нагальних завдань сучасного українознавства є дослідження етномовних процесів в Україні у добу бездержавності, насамперед у другій половині ХХ ст. Важливе значення для проведення наукових студій щодо етномовної

проблематики має аналіз статистичних матеріалів переписів населення України 1959, 1970, 1979, 1989 рр. Якраз аналіз цих статистичних даних дозволяє визначити основні тенденції та напрями змін етнічного складу та мовної структури населення України другої половини ХХ ст.

В умовах бездержавності України чужинецькі держави обмежували розвиток української ідентичності та проводили насильницьку політику мовної та етнічної асиміляції українства. Особливо активно цю політику здійснювала російська влада. Російщення України – це послідовна політика російської влади (як царської, так і радянської), спрямованої на повне підпорядкування України та українства, з метою поглинання шляхом асиміляції та перетворення його на росіян, тобто в частину «русского міра», де немає місця Незалежній Україні.

Такі зміни стали безпосереднім результатом становища українців в Україні у добу бездержавності як масового етносу (підпорядкованої більшості), а росіян – як домінуючої меншості. За визначенням американського науковця Р. Скемергона домінуюче становище в суспільстві може займати як більшість, так і меншість. В умовах бездержавності домінуючою може бути «група меншості», більшість займає підпорядковане становище, тобто є «масовим етносом» [1, с. 456].

У добу бездержавності України на зміни етнічного складу та мовної структури її населення впливали не лише природний

приріст чисельності українців та росіян, але передусім міграції, а також процеси мовної та етнічної асиміляції українства. Радянська міграційна політика «обміну кадрів» призвела до масового переселення українців за межі України, насамперед у кліматично несприятливі північні та східні регіони Росії, де вони внаслідок етнічної асиміляції вже в другому поколінні перетворювалися на росіян не лише безпосередньо в Росії, але й в інших союзних республіках. Навпаки, на територію України, насамперед до урбаністичного середовища масово переселялися росіяни.

Як свідчить аналіз статистичних матеріалів переписів, за 1959–1989 рр. відбулося зростання чисельності українців досить низькими темпами лише за рахунок збільшення числа міських українців на тлі інтенсивного скорочення числа сільських українців завдяки депопуляції. Негативно впливали на зростання чисельності українців також і масові міграції за межі України та асиміляційні процеси – зросійщення українців. Навпаки, за 1959–1989 рр. спостерігалось інтенсивне збільшення чисельності росіян і не лише завдяки природному приросту, а якраз за рахунок масової міграції та етнічної асиміляції (зросійщення) українців та етнічних меншин, окрім росіян.

За 30 років (1959–1989) загальна чисельність українців у цілому в Україні збільшилася на 16,36% (5 260,6 осіб), з 32 158,5 тис осіб до 37 419,1 тис. осіб. При цьому, це зростання припадало переважно на 1959–1970 рр. – 3 125, 4 тис. особи, що складало

59,41% загального приросту числа українців за 1959–1989 рр. До того ж, протягом 1970–1989 рр. за приростом чисельності як у відносних, так навіть і в абсолютних показниках у цілому в Україні українці поступалися росіянам, відповідно, 6,05% (2 135,2 тис. осіб) та 24,43% (2 229,3 тис. осіб). У цілому за 1959–1989 рр. загальна чисельність росіян в Україні збільшилася на 60,14% (4 264,8 тис. осіб), з 7 090,8 тис. осіб до 11 355,8 тис. осіб [2]. Варто підкреслити, що темпи приросту чисельності росіян в Україні за цей період виявилися навіть вищими, ніж темпи зростання чисельності росіян безпосередньо у Російській Федерації.

Тобто, загальна чисельність населення України протягом 70-х–80-х рр. ХХ ст. зростала переважно не за рахунок українців, а якраз за рахунок росіян. Тому, рівень частки українців в етнічному складі населення України поступово, але неухильно скорочувався на тлі помітного зростання рівня частки російської етнічної меншини. Особливо активно зростала чисельність росіян в абсолютних показниках у Криму, Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях, а також у Києві. До того ж, на пів-острові за 1959–1989 рр. їхня чисельність навіть подвоїлася. Понад половина всіх росіян в Україні зосереджувалася в Криму та Донбасі, і це більше, ніж в інших 22-х областях та Києві разом взятих [2].

Окрім росіян, до України мігрували представники етносів

союзних республік та автономій, які в умовах дисперсного розселення та розповсюдження екзогамії (міжетнічних шлюбів) зазнавали не природної мовної та етнічної українізації, а російщення. Визначальною ознакою домінантності етносу, природно – більшості, неприродно (штучно) – меншості є низький рівень розповсюдження двомовності. Для домінантного етносу вона просто зайва. Двомовність є характерною ознакою етнічних меншин та підпорядкованої більшості (масового етносу), як і у випадку українців в умовах бездержавності.

Варто підкреслити, що протягом 1959–1989 рр. мовна структура населення України змінювалася не на користь україномовного, а на користь російськомовного населення. За цей час приріст чисельності україномовного населення як у відносних, так і в абсолютних показниках досить істотно поступався російськомовному населенню, відповідно, 8,86% (2 709,6 тис. осіб) та 66,12% (6 726,2 осіб). Частка україномовного населення серед приросту загальної чисельності населення України за цей час складала лише 28,27%, а рівень частки російськомовного населення досягав 70,19% [2]. Тому, загальна чисельність всього населення України за 1959–1989 рр. зростала переважно за рахунок російськомовного, а не україномовного населення. Тобто, відбувалося інтенсивне російщення України.

За цей час рівень частки російськомовного населення серед усього населення України збільшився з 24,30% до 32,84%. Тобто,

якщо в 1959 році кожен 4-й мешканець України належав до російськомовного населення, то в 1989 році – вже кожен 3-й. Навпаки, рівень частки україномовного населення зазнав помітного скорочення – з 72,99% до 67,53%. Однак, рівень частки росіян серед загальної чисельності населення України, попри зростання, залишався помітно нижчим, відповідно, 16,94% та 22,07%, а рівень частки українців, навпаки вищим, незважаючи на скорочення, відповідно, 76,81% та 72,73% [2]. Тобто, спостерігалися досить значні відмінності між етнічним та мовним складом населення України, якраз внаслідок політики російщення.

За 1959–1989 рр. особливо активно відбувалася заміна україномовного населення на російськомовне в Донбасі. Так, чисельність україномовного населення у Донецькій області зменшилася на 14,26% (270 028 осіб) на тлі інтенсивного зростання чисельності російськомовного населення – на 56,90% (1 303,3 тис осіб). Таке ж співвідношення у динаміці чисельності україномовного та російськомовного населення було і в Луганській області, відповідно, 20,56% (257,8 тис. осіб) та 39,29% (663,0 осіб) [2].

Отже, зміни етномовної структури населення України в добу бездержавності відбулося не в результаті природних етномовних процесів, а стали безпосереднім наслідком довготривалої й цілеспрямованої політики російщення. Головним результатом етномовних процесів в Україні за радянських часів, насамперед в урбаністичному середовищі, стала деукраїнізація. Її

безпосереднім проявом стало зниження питомої ваги українців та україномовного населення серед загальної чисельності населення України. І, навпаки, рівень частки росіян та російськомовного населення невинно зростав. Тобто, фактично зміни етномовного складу населення України за часів бездержавності, насамперед за радянської доби, означали не що інше, як заміну українців та україномовного населення на росіян та російськомовне населення.

Список літератури: 1. Скемергон Р. Етнічність і меншини / Р. Скемергон // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 455–457. 2. Розрахунки автора за статистичними матеріалами переписів населення України.

Bibliography (transliterated): 1. Skemerhon R. Etnichnist i menshyny / R. Skemerhon // Natsionalizm: Antolohiia / Uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – K.: Smoloskyp, 2000. – S. 455–457. 2. Rozrakhunky avtora za statystychnymy materialamy perepysiv naseleennia Ukrainy.

Скляр В. М.

ЗМІНИ ЕТНОМОВНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (1959–1989 рр.)

Визначено чинники, які впливали на формування української ідентичності за часів бездержавності України.

Окреслено вплив політики російщення радянських часів на зміни етномовної структури населення України. Опираючись на аналіз статистичних матеріалів переписів населення, розкрито динаміку чисельності українців, україномовного населення, росіян та російськомовного населення за 1959–1989 рр.

Ключові слова: Україна, етномовні процеси, етнічний склад та мовна структура населення, російщення, переписи населення.

Sklyar V. M.

CHANGES IN THE ETHNOLOGICAL COMPOSITION OF THE POPULATION OF UKRAINE (1959–1989)

The factors that influenced the formation of Ukrainian identity during the statelessness of Ukraine are identified. The influence of the policy of Russification of the Soviet times on the changes of the ethnolinguistic structure of the population of Ukraine is outlined. Based on the analysis of statistical materials of population censuses, the dynamics of the number of Ukrainians, Ukrainian-speaking population, Russians and Russian-speaking population for 1959-1989 is revealed.

Key words: Ukraine, ethnolinguistic processes, ethnic composition and language structure of the population, Russification, population censuses.

Скляр В. Н.

ИЗМЕНЕНИЯ ЭТНОЯЗЫКОВОГО СКЛАДА НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ (1959–1989 гг.)

Определены факторы, которые влияли на формирование украинской идентичности в период безгосударственности Украины. Обозначено влияние политики русификации советских времен на изменения этноязыковых структур населения Украины. Опираясь на анализ статистических материалов переписей населения, раскрыта динамика численности украинцев, украиноязычного населения, русских и русскоязычного населения за 1959-1989 гг.

Ключевые слова: Украина, этноязыковые процессы, этнический состав и языковая структура населения, русские, переписи населения.

УДК 37.01/09:378

*Ткаченко С. С., Гутник М. В.
м. Харків, Україна*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЖІНОК

Гендерне питання завжди гостро стояло у можливостях здобуття освіти, особливо технічного спрямування. Згідно з визначенням від ООН Жінки [1], гендерна рівність означає, що